

Куценко Ірина Юріївна,
заступник директора
СЕСШ ХГУ «НУА» з
наукової роботи

МОТИВАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ - ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ В НАВЧАЛЬНІЙ І ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ РОБОТІ

Стаття присвячена проблемі мотивації науково-дослідницької діяльності учнів, яка є запорукою успішності в навчальній та позанавчальній роботі.

Ключеві слова: мотивація, науково-дослідницька діяльність

The article is devoted the problem of motivation of pupils scientifically research activity, which is the mortgage of progress during educational work and after lessons.

Key words: motivation, scientifically research activity

Статья посвящена проблеме мотивации научно-исследовательской деятельности учащихся, которая является залогом успешности в учебной и внеклассной работе

Ключевые слова: мотивация, научно-исследовательская деятельность

Сучасному суспільству з його швидкими змінами потрібні освічені, моральні, зацікавлені люди, які можуть самостійно приймати рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, володіють відчуттям відповідальності за долю країни, за її соціально-економічне процвітання, здатні оперативно сприймати й творчо працювати з інформацією, що постійно оновлюється. Відповідати цим високим вимогам сьогодні може лише людина, яка оволоділа навичками наукового мислення. Враховуючи те, що пріоритетні способи мислення формуються в ранньому підлітковому віці, стає зрозумілим,

що навички науково-дослідницької діяльності необхідно формувати ще в школі.

Практичні досягнення освітнього комплексу Спеціалізована економіко-правова школа (СЕПШ) – Харківський гуманітарний університет (ХГУ) «Народна українська академія» як моделі реалізації принципу безперервної освіти дозволяють зробити висновок про те, що розвиток системи безперервної освіти максимально розкриває творчий та інтелектуальний потенціал особистості під час її розвитку, надає ранній успішний досвід творчої інтелектуальної діяльності, оскільки дослідження свідчать, що вчитися мислити у вищому навчальному закладі, не навчившись цьому в школі, практично неможливо.

Науково орієнтована діяльність школярів сприяє ранньому виявленню й розвитку професійних схильностей дітей і підлітків, формуванню лідерських якостей, умінню працювати в команді, умінню аргументовано доводити свою точку зору, залученню до наукової праці. Щоб сприяти розвитку творчої особистості в СЕПШ «НУА» розроблено систему організації науково-дослідницької діяльності учнів. Ця система містить вимоги до розвитку творчих можливостей дітей: від занять мистецтвом до виконання наукових робіт і дослідницьких проектів; орієнтує на створення умов для досягнення випускниками підвищеного рівня освіченості, який відрізняється від базового не стільки обсягом знань, скільки орієнтацією на оволодіння методологічними знаннями та способами продуктивної діяльності.

Науково- і навчально-дослідницька робота з учнями провадиться в СЕПШ за наступними напрямками:

- науково-дослідницька робота як складова навчального процесу: повідомлення, доповіді, реферати, проекти учнів;

- науково-дослідницька діяльність, що доповнює навчальний процес: факультативи, спецкурси, творчі конкурси;

- науково-дослідницька діяльність, що здійснюється паралельно навчальному процесу: конкурси науково-дослідницьких робіт різного рівня, турніри та олімпіади.

При цьому науково-дослідницька діяльність розглядається нами як:

- невід’ємна (а не додаткова) складова навчально-виховного процесу;
- логічне продовження науково орієнтованої навчальної праці (а не принципово інший вид діяльності);
- найбільш ефективний спосіб формування науково орієнтованого мислення – підґрунтя конструктивного існування особистості в системі безперервної освіти;
- процес перманентний, що знаходить своє виявлення в різних формах залежно від віку, виду навчальної діяльності, особливостей мислення, специфіки навчального предмета, ступеня складності наукової проблеми;
- особливий, специфічний вид навчальної діяльності, у процесі якої учень, використовуючи теоретичні та практичні знання, уміння й навички, знаходить розв’язання певної наукової (теоретичної або прикладної) проблеми, а також оригінально застосовує відомий науковий метод розв’язання будь-якої проблеми до аналізу схожих з нею.

Сьогодні, щоб знайти себе в житті й гідно реалізуватися, необхідно володіти лідерськими якостями, уміти працювати в команді, гнучко сприймати зміни, швидко й адекватно реагувати на них, виробляти здатність учитися все життя і, головне, не зупинятися у своєму розвитку.

Саме із цими особливостями і пов’язана спеціалізація нашої Економіко-правової школи з поглибленим вивченням іноземної мови, метою роботи якої є залучення якомога більшої кількості учнів СЕПШ до науково-дослідної діяльності за допомогою їх участі в різноманітних наукових заходах.

Реалізація впровадження основ науково-дослідної діяльності в середній, старшій (і, певним чином, в початковій) школі дозволяє залучати все більше школярів до участі в різних конкурсах і проектах, олімпіадах і турнірах (очних і

заочних, що проводяться як традиційно, так і з використанням нових інформаційних технологій), до написання науково-дослідних робіт у Малій академії наук. Сьогодні активне залучення учнів до науково-дослідної діяльності – вимога часу. Останні тенденції розвитку науково-практичної педагогічної думки (Болонський процес) вимагають переусвідомити традиційні парадигми освіти: освіта сьогодні розглядається не як процес передання певної суми знань, процес кінцевий у просторі й часі, а як перманентний процес оволодіння основними освітніми принципами, в якому учень відіграє активну, рівноправну роль. Він саме той, хто ВЧИТЬСЯ, а не той, кого НАВЧАЮТЬ.

Велика роль в успішній науковій діяльності учнів надається мотивації цієї діяльності. Ця рушійна сила на різних рівнях має різну назву – допитливість, пізнавальний інтерес, жадання знань, пристрасть тощо. Пристрасна спрямованість до галузі пізнання, настанова на творчість визначають головний напрям науково-дослідницької діяльності учня. Цілеспрямованість припускає вміння правильно організувати й розподіляти в часі свою працю, бачити перспективу роботи, її послідовні етапи. Цілеспрямованість учнів стає особливо продуктивною, коли переростає в пристрасть. І. П. Павлов у своєму листі до молодих учених писав: «Великої напруги і великої пристрасті вимагає наука від людини. Будьте пристрасні у своїй роботі і у ваших шуканнях». К. А. Гельвецій також відзначав, що лише сильні пристрасті народжують великих людей.

Проникнення до світу невідомого, розкриття глибокої гармонії та дивовижної різноманітності явищ, захоплення красою пізнання закономірностей, що відкривається перед людиною, відчуття сили людського розуму, усвідомлення влади, яку людина завдяки науці набуває над природою і суспільством, породжує багату гамму відчуттів і сильних людських переживань, невід'ємних від творчих шукань учених: задоволення, захоплення, здивування (з якого, як вважав Аристотель, починається усяке пізнання).

В умовах науково-дослідницької діяльності у якості мотивів можуть виступати як безпосередній інтерес до завдання в процесі навчання, так і усвідомлення важливості отримуваних знань у житті теперішньому і майбутньому,

прагнення самоствердитися серед товаришів, випробувати й виявити свої здібності, знайти своє місце в ієрархії соціальних стосунків у колективі, дістати схвалення дорослих. Для багатьох прогресивних учених важливим стимулом науково-дослідницької діяльності є користь, яку вони можуть принести суспільству, Батьківщині.

Окрім внутрішніх мотивів існують і зовнішні. Під зовнішніми мотивами розуміють прагнення до матеріальних вигод, до забезпечення свого пріоритетного становища в науковому суспільстві. До зовнішніх мотивів відносять також «тиск обставин», наявність проблемної ситуації, пред'явлення завдань іншою особою тощо. До зовнішніх мотивів деякі зарубіжні вчені відносять також конкуренцію, прагнення перевершити колег, суперників тощо. Як незадоволеність своїм становищем, так і прагнення до самовираження, самоактуалізації можуть служити стимулами поведінки однієї і тієї ж людини.

Між внутрішньою і зовнішньою мотивацією складаються складні відносини. Зовнішня мотивація стає двигуном наукової діяльності лише за допомогою внутрішньої мотивації, оскільки на переваги, виражені в термінах зовнішньої мотивації (пріоритет, слава, матеріальна винагорода тощо), учений має право претендувати лише після відкриття, отримання нових фактів, до яких неможливо дійти без стимулюючої та направляючої дії внутрішніх мотивів, що створюються наочно-логічною структурою завдання.

На думку А. Маслоу, справжнє задоволення людина отримує лише при реалізації потреби в творчості та самоактуалізації. Саме у цьому випадку вона стає сама собою, індивідуальністю, яка досягає власної досконалості, самовираження. Задоволення потреби до самоактуалізації, яка залежить від задоволення естетичних, когнітивних потреб і потреб у самореалізації, не пов'язане з будь-якою потребою, заповненням будь-якого недоліку. Це творча діяльність, вона не заповнює щось, а створює нове в людині, постає як експресія, зростання й розвиток людини [11].

Науково-дослідна діяльність школярів буде **ефективною**, якщо вона буде правильно **вмотивована**, буде приносити реальну наукову та прикладну користь.

Формування **позитивної мотивації до науково-дослідної діяльності школярів** буде успішним, якщо:

- забезпечується реалізація особистісно-діяльнісного підходу до учнів, заснованого на емоційно-позитивній спрямованості виховально-освітнього процесу і конструктивного змісту освітнього простору;

- здійснюється наступність у формуванні досвіду науково-орієнтованої навчальної діяльності на всіх вікових етапах навчання, вибудовується система безперервної освіти, заснована на системності цілей і вимог;

- забезпечується включення кожного учня до спеціально організованої діяльності, що передбачає її гуманістичну спрямованість, вільний вибір, задоволення потреб школярів у самореалізації творчих здібностей;

- враховується наукова, гуманітарна і культурологічна спрямованість освіти, варіативність, проблемність, особиста значущість науково-дослідної діяльності учнів для їх самореалізації і самоствердження;

- здійснюється організаційно-методична підтримка педагогічних кадрів.

Підбиваючи підсумок аналізу мотиваційної функції науково-дослідницької діяльності, необхідно відзначити, що мотивами цієї діяльності можуть виступати знання, пов'язані з проблемною, афективною, вольовою і смисловою характеристикою суб'єкта, емоційні відносини, здатні спонукати до цієї діяльності. Ми згодні з думкою О. М. Леонтьєва, що і сам мотив як комплексний спонукач і регулятор науково-дослідницької діяльності володіє когнітивною функцією, яка посилюється в мотиві її зв'язком з іншими елементами підструктури мотиву.

Спільна робота з ученими інтегрованих кафедр Народної української академії дає сьогоденішньому учневі безцінні уроки, породжує прагнення виправдати надану довіру, перемогти в науковому змаганні, досягти успіху.

Практичні досягнення освітнього комплексу Спеціалізована економіко-правова школа – Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» як моделі реалізації принципу безперервної освіти дозволяють зробити наступні висновки:

- науково-дослідницька діяльність школярів найбільш ефективна в умовах єдиного освітнього простору;
- наукова творчість вчителя як основний психолого-педагогічний принцип його діяльності – найважливіший мотиваційний чинник науково-дослідницької діяльності учнів;
- в умовах реалізації особистісно-діяльнісного і суб'єкт-суб'єктних підходів до організації освітнього процесу перехід школярів до науково-дослідницької діяльності відбувається поступово, є його органічним продовженням;
- в умовах недержавної освітньої структури науково-дослідна діяльність школярів є не лише можливою, але й практично реальною.

Творча самореалізація учнів у процесі науково-дослідницької діяльності сприяє формуванню їх комунікативної компетентності; самостійне (або в команді) дослідження наукової проблеми є надійною базою для створення власного освітнього „know how”; робота над темою, що представляє інтерес саме для цього учня, забезпечує формування особистісно орієнтованого освітнього простору.

І, як висновок, відзначимо наступне. У сучасних умовах жорсткої боротьби за «місце під сонцем» інтелектуальні та соціально-адаптивні здібності особистості набувають усе більшого значення. Досвід показує, що замислюватися про їх розвиток необхідно якомога раніше. В умовах, коли лєвова частка суспільного відтворення належить інтелектуальному продукту, прищеплення навичок його утворення є першочерговим завданням системи освіти. Основний шлях вирішення цього завдання – організація навчальної діяльності як науково орієнтованої і науково-дослідної як її структурної компоненти.

Список літератури:

1. Афонина И. Некоторые подходы к организации исследовательской деятельности студентов / И. Афонина, Л. Барсукова // Дошк. воспитание. – 2001. – N 8.- С. 91-94.

2. Берулава М.Н., Берулава Г.А. Технология индивидуализации обучения на основе учёта когнитивного стиля. – Бийск, 1996. – 120 с.
3. Бокарева Г. Исследовательская готовность как цель процесса развития учащихся / Г. Бокарева, Е. Кикоть // Alma mater (Вестн. высш. шк.). – 2002. – N 6. – С. 52-54.
4. Желюк О., Желюк Н. Діяльнісний підхід до розвитку творчих здібностей особистості //Директор шк.– 2001.– Верес. (№ 35).– С. 8-9;
5. Крючкова И.И. Включение учащихся в познавательную и научно-исследовательскую деятельность - действенный путь развития устойчивой мотивации в образовании и профессиональной реализации // Кл. рук.- 2002.- N 6.- С.65-69.
6. МАН – соціальне замовлення держави / Л. Ковбасенко // Шк. світ. – 2003. – Верес. (N 35/36). – С. 5-7.
7. Одаренные дети в школе - проблемы и пути их решения / ХГИ "НУА". Каф. социал. работы и психологии; [Сост.: И.В. Головнева и др.]–Х., 1999.–16 с.–(Психологи - школе; Вып. 1).
8. Туров М. Винахідництво починається зі школи [Аналіз інформ.-метод. забезп. винахідн. діяльн.] / Микола Туров // Освіта України. – 2003. – 8 лип. (N 50/51). – С. 9.
9. Хуторской А.В. Развитие одаренности школьников: Методика продуктивного обучения: Пособие для учителя. – М., 2000.
10. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.
11. Maslow A.H. Motivation and Personality. N.Y. 1954. - 400p.

Резюме

У даній статті автор висвітлює один із аспектів організації науково-дослідної діяльності школярів – мотивацію як запоруку успішності учнів у навчальній і позанавчальній роботі; подає класифікацію мотивів (зовнішні та внутрішні), аналізує їх

взаємовідносини, взаємопроникнення і взаємовплив; розкриває переваги системи безперервної освіти з погляду мотивації школярів до науково-дослідної діяльності.

Резюме

В данной статье освещается один из аспектов организации научно-исследовательской деятельности школьников – мотивация как залог успешности учащихся в учебной и внеучебной работе, приводится классификация мотивов (внешние и внутренние), анализируются их взаимоотношение, взаимопроникновение и взаимовлияние. Раскрываются преимущества системы непрерывного образования с точки зрения мотивации школьников к научно-исследовательской деятельности.